

терміну дії радянського законодавства. Найбільших змін зазнавали нижчі межі віку кримінальної відповідальності, які коливалися від 12 до 16 років. Загалом, в цей період нижні вікові межі кримінальної відповідальності коливалися від 14 до 16 років (Керівні начала 1919 р. – 14 років, КК УСРР 1922 р. – 16 років, КК УРСР 1960 р. – 14-16 років).

Отже, для кримінального законодавства Української РСР (1921 – 1991 рр.) характерною особливістю стало підвищення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (16 років), а також його диференціація залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння: за особливо тяжкі злочини кримінальна відповідальність наступала не з 12, а з 14 років. Підвищення віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, свідчить про бажання законодавця виключити із сфери застосування покарання неповнолітніх, типовий рівень вікового розвитку яких викликає сумніви щодо усвідомлення ними під час вчинення злочинів характеру і значення власних дій.

Список використаних джерел

1. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: дис... к. ю. н.: 12.00.08. Київ, 2002. 242 с.
2. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1925гг. Под ред. И.Т. Голякова. Москва: Госюриздат, 1953. 463 с.
3. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: дис... к.ю.н. : 12.00.08. Одеса, 2005. 234 с.

Князєв С. М.

здобувач Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) сьогодні в Україні загалом урегульовано на законодавчому рівні, проте зміст цієї фундаментальної категорії неодноразово визнавався предметом дискусій представниками різних галузей наукових знань. Її розглядали як вітчизняні науковці, так і вчені зарубіжних країн, у яких цей вид діяльності традиційно становить окремий напрям правоохоронної практики. При цьому як в українському науковому середовищі, так і за кордоном досі точаться дискусії щодо формулювання визначення поняття та елементів змісту ОРД. Результати багаторічних обговорень мають не лише теоретичне, а й суто

прикладне значення. Адже тлумачення на рівні закону вказаної категорії безпосередньо впливає на порядок, повноваження та остаточні результати діяльності правоохоронних органів, на ефективність виконання завдань кримінального провадження й роботи з виявлення та припинення злочинів, запобігання кримінальним правопорушенням.

На відміну від поняття ОРД, поняття негласної роботи сьогодні законодавчо не визначено. Йому бракує й наукової уваги. Дана категорія була запроваджена у правоохоронну практику без належного наукового обґрунтування.

Такий крок був вимушеним, оскільки у правових реаліях з уведенням у дію КПК України (2012 р.) [1] та внесенням відповідних змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], значна частина важливої суспільно-корисної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції де-факто опинилася поза законом. Ця частина була переважно негласною.

Особливого значення набуло запровадження в кримінальне процесуальне законодавство інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) (глава 21 КПК України), що обумовило зміни і доповнення до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Такими нововведеннями, з одного боку, зламано досить помітну і підтримувану керівниками на той час ОВС залежність слідчих від роботи оперативних працівників. Однак зазначене й зумовило необхідність подальшого законодавчого унормування і відомчого (міжвідомчого) регулювання взаємодії слідства та оперативних підрозділів, зокрема щодо чіткого визначення підстав і порядку проведення, оформлення і використання як на досудових стадіях, так і безпосередньо в суді результатів НСРД.

Такий підхід законодавця став предметом нищівної критики науковців та практичних працівників. Адже його наслідком є те, що оперативні підрозділи правоохоронних органів юридично позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження (крім підрозділу детективів, та підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України).

Саме на це вказував М. А. Погорецький ще на момент введення в дію чинного КПК. Зокрема, учений констатував, що законодавець ліквідував інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства, унаслідок чого розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на усіх стадіях кримінального процесу і, передусім, на судових, де у сторони обвинувачення взагалі

відсутні ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй [3, с. 270–277].

На цьому наголошував і В. А. Колесник, який зауважував, що ліквідація інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження було поспішним рішенням, оскільки потреба в такому супроводженні залишилася, і задовольнити її лише наявними негласними слідчими (розшуковими) діями неможливо. Адже однією слідчою дією не забезпечують проведення іншої. Наприклад, перед тим, як проводити обшук у квартирі підозрюваного, як раніше, так і за новим КПК України, слідчий дізнається, скільки кімнат та інших приміщень у квартирі, хто проживає з власником, коли мешканці виходять із дому й повертаються, чи тримають домашніх тварин, чи можуть несподівано завітати гості тощо. Така оперативна установка потрібна, щоб належним чином підготуватися й ефективно провести слідчу дію – обшук. Це є оперативно-розшуковим забезпеченням діяльності слідчого, і таким саме оперативним воно залишилося. Слідчий, як і раніше, у таких випадках дає окреме доручення не іншим слідчим, а саме оперативно-розшуковим підрозділам [4, с. 32–33].

На необґрунтованість підходу законодавця щодо обмеження повноважень оперативних підрозділів у кримінальному провадженні звертали увагу й інші науковці, зокрема М. Л. Грібов, П. В. Жовтан, С. В. Обшалов, С. О. Сафронов, М. В. Стащак, А. М. Черняк, А. О. Шишкін та ін.

Незважаючи на критику науковців та практиків, а також на подання до Верховної Ради України (у тому числі за участю автора) пропозицій у форматі законопроектів про внесення змін і доповнень до КПК України щодо врегулювання повноважень оперативних підрозділів, законодавець не зробив жодних кроків до виправлення цього становища. Зазначене і стало головною причиною, яка зумовила необхідність запровадження на рівні підзаконного нормативно-правового акту МВС України нової категорії – «негласна робота». Таким чином було відмежовано ОРД як таку від роботи із супроводження оперативними підрозділами кримінального провадження (у т.ч. і комплекс заходів, які виходять за межі виконання доручень слідчого, прокурора на виконання НСРД).

Водночас передумови для розмежування ОРД та негласної роботи були закладені ще задовго до прийняття чинного КПК України. Адже з часу прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи не головною проблемою законодавчого регулювання діяльності оперативних підрозділів було і залишається питання заборони проведення оперативно-розшукових заходів без заведення оперативно-розшукових справ (ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [2].

Тому на сьогодні виникла необхідність переосмислення співвідношення поняття та змісту ОРД (як у теоретичному, так і в праксеологічному аспектах) з поняттям та змістом суто прикладної категорії «негласна робота».

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 2) ця діяльність закріплено як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2].

Це визначення не може сформувати однозначного розуміння того, що саме являє собою ОРД. Це зумовлено відсутністю достатньої інформативності. Крім того, законодавець окремо не визначає пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні заходи, не розмежовує їх на гласні й негласні та не зазначає їх перелік. Отже, не зрозуміло, що це за заходи. Те саме стосується й «оперативних» та «оперативно-технічних» засобів. Крім як у визначенні ОРД терміни «оперативні засоби», «оперативно-технічні засоби», «пошукові заходи», «розвідувальні заходи», «контррозвідувальні заходи», «гласні заходи», «негласні заходи» у тексті Закону більше не згадуються.

Таким чином, сформувати однозначне уявлення про зміст ОРД і точно визначити її поняття можливо лише ґрунтуючись на комплексному науковому аналізі усієї сукупності норм відповідного закону, на вироблені теорією та перевірені практикою положення щодо змісту діяльності загалом. Комплексний науковий аналіз результатів наукових досліджень, присвячених змісту діяльності (зокрема, юридичної) та її окремих різновидів, дає підстави для висновку щодо наявності значних розбіжностей у поглядах учених.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. Дата оновлення: 22.05.2019. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2135-12.

3. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ. 2013. № 1. С. 270–277.

4. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло. *Закон і бізнес*. 22.08.2014. Вип. 32–33. URL: <http://zib.com.ua/ua/print>.